Theosophia
Felsefe, İlahiyat, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi
E-ISSN: 2757-606X

Citation/©: Akalın, A. (2021). Skeptik Teizm ve Kötülük: Peter van Inwagen'ın "Minimum-Yok İddiası". *Theosophia*, 3, 77-90.
DOI: 10.5281/zenodo.5806584
Received: 06.07.2021 – Accepted: 03.11.2021 – Published: 27.12.2021

RESEARCH ARTICLE

Skeptik Teizm ve Kötülük: Peter van Inwagen'ın "Minimum-Yok İddiası"

Atilla AKALIN[1]

Öz: Skeptik teistler, delilci kötülük problemine bazı makul çözümler ararlar. Skeptik teizmin en temel çözümlerinden biri, Tanrı'nın yokluğunun bir kanıtı olamayacak olan "nedensiz kötülük" kavramıdır. Bu yüzden, skeptik teizmin şüphelendiği Tanrı'nın varlığı değildir. Bunun yerine, skeptik teizm, dünyadaki kötülüğün gerçekten "nedensiz" bir temeli olup olmadığını düşünür. Bu makale Peter van Inwagen'in "minimum-yok iddiası" üzerine odaklanmaktadır. Minimum-yok iddiası" ("No-minimum claim") Tanrı'nın, adaleti sağlamak için dünyada mevcut olan kötülükleri en asgari düzeye indirdiğini varsayan görüşlere karşıt bir şekilde konumlanır. "Minimum-yok iddiası", bu kötülüklerin insanlar nezdinde hala son derece büyük miktarlara sahip olduğunu kabul eder. Bu yüzden, "minimum-yok iddiası", dünyada deneyimlenen kötülüklerin, "mümkün dünyaların en iyisi" görüşleri veya diğer klasik teodise açıklamaları ile uyumsuz olduğunu öne sürmektedir. "Minimum-yok iddiası"na göre, dünyadaki kötülük miktarının halen son derece yüksek gözükmesinin sebebi, Tanrı'nın bu kötülüklerin dağılımını gerçekleştirirken yaptığı kasıtlı hesaplar olabilir. Bu hesaplara ulaşmak için de Tanrı'nın dünyaya yansımasına izin verdiği kötülük miktarının mükemmel olarak en asgari düzeyde tezahür etmesi zorunlu değildir. Bu makalenin amacı, skeptik teizm yaklaşımını Peter van Inwagen'ın "minimum-yok iddiası" çerçevesinde ele almak ve onun argümanlarını skeptik teizme alternatif bir yaklaşımla sınırlandırmaktır. Bu çalışmada temel iddiamız, bu görüşün skeptik teizmin temel argümanları ile örtüştüğü, fakat kötülüğün nihai sınırı noktasında hala bazı muğlaklıklara sahip olduğudur. Buradan da "minimum-yok iddiasının" skeptik teizm literatüründe birçok itiraza uğradığı ve bu itirazların belli noktalarda haklı olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Skeptik Teizm, Peter van Inwagen, Kötülük problemi, Nedensiz kötülük, "Minimum-yok İddiası".

Skeptical Theism and Evil: Peter van Inwagen's "No-Minimum Claim"

Abstract: Skeptical theists are seeking for some reasonable solutions to the evidential problem of evil. One of the most fundamental responses of skeptical theism is that the concept of "gratuitous evil", which cannot be a proof of the absence of God. Therefore, it is not the existence of God that skeptical theism suspects. Instead, skeptical theism contemplates whether the evil in the world really has a "gratuitous" basis. This paper focuses on Peter van Inwagen's "no-minimum claim". No-minimum claim" stands in

[1] Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, aakalin@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000 0002 8385 5287

opposition to the views that assume that God minimizes the evils that exist in the world in order to achieve justice. "No-minimum claim" acknowledges that these evils still have enormous amounts to people. Thus "no-minimum claim" suggests that the evils experienced in the world are incompatible with the "best of all possible worlds" views or the other explanations of classical theodicy. According to the "no minimum claim", the reason why the amount of evil in the world still seems so high may be God's deliberate calculations in effecting the distribution of these evils. In order to reach these calculations, it is not necessary for the amount of evil that God allowed to reflect on the world to be perfectly manifested at the minimum level. The purpose of this paper is to consider the skeptical theism approach within the framework of Peter van Inwagen's "no-minimum claim" and to limit his arguments to an alternative approach to skeptic theism. Our claim is that such view coincides with skeptical theism, but the "no-minimum claim" still has some ambiguities at the point of the limits of evil. From this, we can conclude that the "no minimum claim" has received many objections in the skeptical theism literature and these objections are justified at certain points.

Keywords: Skeptical Theism, Peter van Inwagen, The Problem of Evil, Gratuitous Evil, "No-Minimum Claim".

Giriş

Skeptik teizm (Skeptical theism) kavramı, ilk bakışta, anlamında paradoksal çağrışımlar barındıran bir kavram gibi gözükür. Fakat, skeptik teizmde böyle bir paradoksallık mevcut değildir. Skeptik teizm, teistik argümanlara ya da Tanrı'nın ontolojik konumuna dair bir itiraz ile uğraşmaz. S. J. Wykstra ve T. Perrine'ye göre "1980'lerin başlarında ortaya çıkan skeptik teist yaklaşımın temel çıkış noktası, kötülük problemi ve özellikle kötülük probleminin delilci argümanları ile başa çıkabilmektir." (Perrine & Wykstra, 2017, 273). Dolayısıyla, skeptik teist argümanların şüpheci bir yaklaşıma sahip olması, bizatihi teistik argümanlar olmasıyla tezatlık oluşturmamaktadır.

Skeptik teizm lehine felsefe yapan düşünürler, din felsefesi, metafizik ve epistemoloji gibi geniş ilgi alanları üzerinden çeşitli tartışma zeminleri oluşturmaktadır. M. J. Almeida ve G. Oppy'ye göre, "skeptik teist felsefecilerin literatür içerisinde bu ünvanı almasının sebebi, delilci kötülük probleminin yerine skeptik teizmin tarafını tutmalarıdır. Bu bakımdan Altson, Wykstra, van Inwagen ve Plantinga gibi isimler, skeptik teist argümanlara başvuran başlıca felsefeciler arasında not edilebilir." (Almeida-Oppy, 2003).

Delilci kötülük problemine karşı Peter van Inwagen'ın "minimum-yok iddiasını" ("*no-minimum claim"*) ortaya attığını belirtmeliyiz. Buradan hareketle, ilk olarak delilci kötülük problemi ve skeptik teizmin temel görüşleri ele alınacaktır. İkincil olarak ise nedensiz kötülük (gratuitous evil) kavramının delilci kötülük problemi ile ilişkisi tartışılacaktır. Üçüncül ve dördüncül olarak ise Peter van Inwagen'ın bu problemlere verdiği "minimum-yok" yanıtı ele alınacaktır.

1. Delilci Kötülük Problemi ve Skeptik Teizm

Kötülük problemini temellendirirken, klasik kötülük problemi görüşlerini bir adım ileri götürerek, dünya üzerinde gözlemlenebilir olan kötülüğü ön plana çıkaran argümanlar genelde delilci kötülük problemleri (evidential problem of evil) olarak bilinirler. Klasik kötülük problemi ise dünyadaki kötülüğün, Tanrı'nın mutlak iyilik sıfatı ile bir çelişki yarattığını düşünen bir yaklaşım olarak bilinmektedir. Delilci kötülük problemi tanımı gereği, insanların kötülüğe bizzat tanık

oldukları ve kötülüğün hissedilebilir bir gerçekliğe sahip olduğu ihtimali üzerinden giden ve kötülüğün, Tanrı'nın yokluğuna dair kanıt işlevi görebileceğini öne süren daha ateolojik bir yorumdur.

Klasik kötülük problemi, Epiküros'a kadar götürülebilen tarihsel lieratüre sahiptir. (Hume, 2007). Paul Draper ise kötülük problemini ele alan filozoflar içerisinde bu problemi formüle eden çağdaş filozoflardan biridir P. Draper'ın not ettiği klasik kötülük problemi çerçevesinde düşünüldüğünde, her şeye gücü yeten ve ahlaken kusursuz olarak görülen bir Tanrı'nın, gözlemlenebilir dünya içerisindeki kötülüğe göz yumduğu çıkarımını yapmak mümkün hale gelir (Draper, 2007). Çünkü klasik teizmin Tanrı yaklaşımı, tüm hissedebilir canlılar için mümkün olan tüm şey-durumlarının Tanrı'nın bilgisi, şahitliği ve hatta dahli içerisinde gerçekleştiği yönündedir. Buradan hareketle, klasik teist perspektif için hissedebilir varlıklar tarafından "kötü" olarak yorumlanan sonuçlar da Tanrı'nın bilgisiyle gerçekleşmektedir. Bu durum, Draper'ın işaret etmiş olduğu Tanrı'nın müspet sıfatları arasında çelişki yaratmaktadır.

Evrendeki kötülüğün mevcudiyetini, Tanrı'nın varlığı ile çelişkili bir durum olarak göz önüne alan klasik kötülük probleminin temel tezi basitçe Draper tarafından *modus tollens* argümanı olarak belirtildiği haliyle aşağıdaki şekilde verilmiştir:

"1. Eğer Tanrı varsa, bu durumda *E* olmaz.

2. *E* ortaya çıkmaktadır.

3. O halde, Tanrı yoktur". (Draper, 2007, 143).

Klasik kötülük argümanından farklı olarak, acı ve kötülüğü hissedebilir canlıların ampirik girdi ve çıktıları ile ele almayı amaçlayan delilci kötülük argümanının temelleri ise W. Rowe tarafından atılmıştır. Rowe'un delilci kötülük argümanı aşağıdaki gibidir:

1. "Kendisinin yokluğundan dolayı herhangi daha büyük bir iyilikten mahrum kalma ya da eşit derecede veya daha şiddetli bir kötülüğün vukuunu müsaade etme durumu söz konusu olmaksızın, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir varlığın engel olabileceği şiddetli acı çekişin örnekleri mevcuttur.
2. Her şeyi bilen mutlak iyi olan bir varlık, engellemeye gücü yeteceği herhangi bir şiddetli acı çekişin vuku bulmasını engellerdi, tabii herhangi daha büyük bir iyiliğin kaybına sebep olmadığı ya da eşit derecede kötü veya berbat bir kötülüğe müsaade etmek suretiyle bunu yapmadığı sürece.
3. Öyleyse, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyi olan bir varlık mevcut değildir." (Rowe, 2014, 799).

Rowe, kötülük ile Tanrı'nın aynı felsefî düzlemde var olabilmeleri üzerinden geliştirilen bir yaklaşımı reddeder. Bunun yerine Rowe, Tanrı'nın, hissedebilir canlıların algılayabilmekte olduğu kötülüğe izin vermesi ya da bu kötülüğe kayıtsız kalması üzerinden bu meseleyi ele alır. Dolayısıyla, Tanrı'ya negatif bir ontolojik statü yükler. Rowe'un ima ettiği gibi, Tanrı'nın dünya üzerindeki kötülüklere karşı kayıtsız kalması, sadece Tanrı'ya mutlak iyilik sıfatını atfedenler için bir çelişki oluşturmaz. Buna ek olarak, bu kayıtsızlık, "İlahî emir teorisi" (divine command theory) olarak bilinen yaklaşım için de büyük bir sorun oluşturmaktadır. (Taliaferro & Marty, 2010, 66).

İlâhi emir teorisi kabaca, "ahlâki gerçeklerin, Tanrı'nın kabul ettiği ya da reddettiği ahlaki seçimler üzerinden belirlenmesini ön gören bir teoridir." (Taliaferro & Marty, 2010, 66). Buna göre, eğer Rowe'un 2. önermesinde "berbat bir kötülük" olarak yorumlanan bir davranışın vuku bulmasını daha önceden kitaplarında yasaklayan bir Tanrı'nın bu kötülüğün vuku bulmasına izin vermesi ya da bu kötülüğü gerçekleştirecek olan kişiyi durdurmaması, bu kutsal emirler ile bir çelişki olarak kabul edilebilir. Yani, kutsal emir teorisi burada hem ahlaki olarak ölçüt kabul edilen, hem de kendi ölçütüne uymayan mümkün durumları engelleme gücü olan bir Tanrı anlayışını zorunlu kıldığı için, Rowe tarzı bir delilci kötülük argümanı ile kutsal emir teorisi arasında bir uyuşmazlık meydana gelmektedir.

D. Howard-Snyder'a göre, tanrısal kayıtsızlık (indifference) kavramı, yine Hume'un *Doğal Din Üzerine Denemeler* eserinde de altı çizilen önemli bir husustur. Howard-Snyder'a göre, Hume'un tanrısal kayıtsızlığına karşı ortaya attığı temel iddia "dünyadaki iyi veya kötü sonuçlanan olguların muhtemelen teizmden çok kayıtsızlığa bağlı olduğudur. Burada, Hume'un ihtiyacı olan tek şey, Tanrı'nın kötü olaylara karşı kayıtsızlığının, teizmden çok daha muhtemel ve kullanışlı olduğu yargısıdır." (Howard-Snyder, 1994). Howard-Snyder'ın ortaya koyduğu dünyadaki iyilik ve kötülüklerin eşitsizliğine karşı kayıtsızlığı tercih eden bir Tanrı fikri, teist olmayan yaklaşımların sıkça başvurduğu bir fikirdir.

Skeptik teizmin önemli temsilcilerinden biri sayılan Trent Dougherty'ye göre, Draper'ın örnek verdiği klasik kötülük probleminde başvurulan "kötülük" kavramı daha detaylı bir incelemeye tabi tutulmaktadır. Dougherty'ye göre kötülük, "kötülüğün yapılması ya da Tanrı tarafından kötülüğe izin verilmesi için yeter sebep gösterilemeyen "nedensiz" (gratuitous/pointless) kötülükleri ön plana çıkarmak suretiyle daha geniş bir perspektifle ele alınır (*The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 5 Temmuz 2021).*

Dougherty'nin değindiği "nedensiz kötülüklere" örnek olarak, insanlar tarafından yakılan bir ormanda her şeyden habersiz bir şekilde dolaşırken yanan bir geyiğin ya da işkence gören masum bir bebeğin veya ayakları kesilip konteynıra atılan bir kedinin yaşadığı acılar verilebilir. Bu tip kötülüklere bazen "korkunç kötülükler" (horrendous) dendiği de olur (Akdemir, 2014). Dougherty, kısaca skeptik teizm ve nedensiz kötülük ilişkisini aşağıdaki şekilde temellendirmiştir.

"Skeptik teizm, kötülük problemlerine verilen yanıtların bir toplamıdır. "Nedensiz kötülük" kavramı ile Tanrı'nın izin vermesi için yeterli bir nedeni yokmuş gibi gözüken bir kötülüğü kastettiğimizi belirtirsek eğer, kötülük problemi tartışmalarını skeptik teizm ile buluşturan şey, bu tür kötülüklerin gerçekten de var olup olmadığına dair bir agnostisizmdir." (Dougherty & McBrayer, 2014, 44).

Dougherty'ye göre, kötülük probleminin klasik *modus tollens* argümanı ortaya konurken, kötülüğü hissetmek veya kötülüğü idrak etmek ile ilgili olan "ampirik delil" (*empirical evidence*) kısmı yeniden formüle edilir. Bu da kötülük probleminin Tanrı'nın yokluğuna dair ima ettiği mesajı yeniden düşünmemizi zorunlu hale getirecektir (*The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 5 Temmuz 2021).*

"Teolojik Öncül: Zorunlu olarak, Tanrı varsa, nedensiz kötülükler olmamalıdır.

Ampirik Öncül: Nedensiz kötülükler vardır.

Sonuç: Tanrı yoktur." (*The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 5 Temmuz 2021).*

Delilci kötülük problemi üzerine düşünüldüğünde, Draper'ın formüle ettiği klasik *modus tollens* kötülük argümanından daha kapsamlı bir kötülük yorumu ile karşılaşırız. Buna ek olarak, Dougherty'nin katkısı ile bu kötülüklerin, kötülükleri hissedebilen canlılar nezdinde ampirik sonuçları olduğuna dair bir görüş ile de karşılaşmış oluruz.

Sonuç olarak, delilci kötülük argümanının temel girişimi kötülüğü Draper'ın başvurduğu mantıksal haliyle ele almak yerine, deneyimlenebilir bir alanla sınırlı tutmak ve bu sınırı Tanrı'nın yokluğu için bir çeşit epistemik zemin olarak inşa etmektir. Skeptik teizmin delilci kötülük problemine ve genel olarak kötülük kavramına yönelttiği eleştiriler yukarıdaki ampirik öncülün içeriğine yöneltilen eleştiriler ve eklemeler olarak da özetlenebilmektedir.

2. Skeptik Teizm ve İlâhî-İnsanî Mesafe

Skeptik teizmin, delilci kötülük probleminin yarattığı bazı felsefî sorunları çözmek için yollar arayan bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Genel manada skeptik teizmin ve Peter van Inwagen'ın çözmeye çalıştığı delilci kötülük probleminin ortaya çıkarttığı sorunları bu şekilde özetleyebiliriz:

1. Ampirik olarak, hissedebilir canlılar tarafından deneyimlenen korkunç yani doğal olmayan ve nicel olarak gayet büyük derecede acı içeren faaliyetlerin dünya üzerindeki varlığı yadsınamaz.
2. Bu korkunç kötülüklerin gerçekleşmesi için ortada geçerli bir sebep yoktur.
3. Dolayısıyla, Tanrı'nın bu kötülüklere izin vermesi için de hiçbir sebep yoktur.
4. Bu kötülükler nedensiz kötülüklerdir.

Skeptik teizmin genel perspektifi içerisinde kalmak suretiyle yukarıdaki iddialara karşı sorulması gereken sorular ise şunlardır:

1. Dünya üzerindeki kötülüklerin nedensiz olduğuna dair iddia nerden geliyor?
2. Eğer bu nedensiz kötülüklerin mümkün nedenlerine dair bir görüşümüz varsa bu görüşümüzün kendisi de ampirik bir kanıta sahip olabilir mi?

Bu yazıda yukarıdaki soruların muhtemel cevaplarını incelerken skeptik teizmin genel çerçevesini ve Peter van Inwagen'ın "minimum-yok iddiası"nı kullanacağız. Fakat yukarıdaki 2. soruya herhangi bir cevap vermeye çalışmayacağız. İkinci soruya kesin bir yanıt aramak yerine daha farklı bir yöntem izleyeceğiz. Bu yöntem, skeptik teizme paralel şekilde, yukarıdaki 2. soruya bir yanıt niteliğinde imkansızlık kavramını kullanmak yerine, "ilâhî olan ve insanî olan arasındaki mesafe" (divine-human gap) kavramına başvurmaktır. Skeptik teizm, ilâhî ile insanî alemler arasındaki ilişkiyi düşünürken bu kadar kolay bir ampirik temellendirmeden bahsedilemeyeceğini iddia etmektedir (Perrine & Wykstra, 2017). İlâhî-insanî mesafe kavramı, delilci kötülük problemi perspektifinde pek fazla başvurulmayan bir kavramdır. Çünkü delilci kötülük problemi "kötülük" kavramını, ilk bakışta kötülük olarak adlandırılabilen olayları, sonuçları ve şey-durumlarını nitelendirmek için kullanır. Buna ek olarak, skeptik teizm için nedensiz kötülük olarak adlandırılan ve evrende mevcut olduğu kesin gibi gözüken kötü olayların ve sonuçların, gerçekten de nedensiz

olup olmadığına dair bir şüphecilik mevcuttur ve bu şüphecilik metodik olarak kolay kolay terk edilmeyen bir durumdadır. Dolayısıyla, skeptik teizm için kötülükler bizim bilmediğimiz bir gerekçeden dolayı var olmuş olabilirler ve bizim bu kötülüklerin nedenlerini bilmeyişimiz onların nedensiz olduğu anlamına gelmez.

Skeptik teizm, kötülük kavramının ontolojik konumu bakımından delilci kötülük problemini savunanlar ile aynı konumdadır. Yani kötülük, her iki yaklaşım için de J. Hick'in savunduğu şekilde bir "ruh-yapma teodisesi" (Hick, 2010, 253), Gazzali'nin kötülük yaklaşımlarından biri olan "var olandan daha mükemmeli mümkün değildir" görüşü (Gazzali, IV, 258) ve Leibnizci teodise çizgisinden " metafiziksel kötülük" (Leibniz, 1996, 136) gibi pozisyonları tamamlamak için kullanılabilen soyut bir kavram olarak ele alınmamaktadır. Klasik teodise anlayışı burada "hem kötülük problemi hem de onunla ilgili çözüm girişimlerinin tümünü" (Çınar, 2005) ima etmek için kullanılmıştır. Kısaca, "kötülük" kavramı skeptik teizm için de bir olgu olarak kayıt edilebilmesi mümkün olan en sezgisel haliyle yorumlanmaktadır.

Perrine & Wykstra'ya göre, skeptik teizmin temel koşullu önermesi şu şekilde özetlenebilir:

"Eğer teistlerin inandığı Tanrı varsa, büyük olasılıkla biz insanların Tanrı'nın dünyadaki kötülüklere izin vermesinin ardındaki ilâhî amaçları ve hesaplamaları kavramayı beklememesi gereken bir ilâhî-insanî mesafe de mevcuttur." (Perrine & Wykstra, 2017, 264).

İlâhî-insanî mesafe, buradan hareketle daha önceden Rowe'un ateolojik argümanı üzerinden değinilmiş olan, nedensiz ve korkunç kötülüklerin doğasına dair insani kavrayışımızın yetersizliğine vurgu yapmaktadır. Bu bakımdan, skeptik olunan durum aslında kötü olayların veya sonuçların varlığı değildir. Kötülük, gözlemlenebilir ve kanıtlanabilir bir şekilde net olarak vardır. Fakat bu kötülüklerin salt nedensiz kötülükler olarak yargılanması konusunda ampirik öncüllere dayanılabilmesi konusu şüphelidir. Dolayısıyla, skeptik olunan nokta tam da burasıdır. W. Hasker'a göre, "skeptik teizm, bilişsel sınırlarımız nedeniyle, Tanrı'nın görünüşte haksız kötülüklere izin vermesini haklı çıkaran nedenler olup olmadığını belirleyemeyeceğimizi iddia etmektedir. Böyle olduğu için, bu kötülüklerin varlığı Tanrı'nın varlığına karşıt bir kanıt teşkil edemez." (Hasker, 2010).

Buradan hareketle söylenebilir ki skeptik teizm, delilci kötülük probleminin bir şekilde nedensiz kötülük kavramına da dayandırdığı Tanrı'nın yokluğu lehindeki kanıtları, insanlardaki bilişsel yetersizliğe dayandırmaktadır. Bu bilişsel yetersizliğin de skeptik teizmin temel vurgularından biri olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında skeptik teistlerin şüpheci oldukları nokta Tanrı'nın varlığı konusu değildir. Şüpheci olunan nokta, kötülük ya da nedensiz kötülük olduğu düşünülen olguların, sanıldığı gibi nedensiz olup olmadığı konusunda şüphe içermesidir veya bu şüphenin kolaylıkla ampirik bir şekilde tatmin edilemeyecek durumda olmasıdır.

Bu noktada S. J. Wykstra ve T. Perrine, kötülüğün deneyimlenmiş bir bilgi olarak kayıt edilebilirliği üzerine "Makul Epistemik Erişim İmkanı Koşulu" (CORNEA: Condition of Reasonable Epistemic Access) adını verdiği bir koşulu ortaya atarak, kötülüğün ve kötü sonuçlar doğuran olayların gerçekten nedensiz kötülükler olup olmadığına dair şüpheyi tartışmaya açmaktadır. Wykstra'ya göre, "CORNEA, Rowe'un delilci argümanına uygulandığında, içerisinde dengeli bir şekilde, gözlemlenen acı içeren olgularla bağlantılı olarak Tanrı'yı haklı çıkarmanın mümkün

olduğuna dair bir şüphe içermektedir." (Wykstra- Perrine, 2012). Bu şüphe de gayet doğal şekilde insanların epistemik yetersizliklerinden dolayı dünyadaki kötülükleri nedensiz zannetmeleri ile sonuçlanabilecek bir imayı yürürlüğe koymaktadır.

Wykstra ve Perrine'ye göre, bu şüphenin "Tanrı'nın doğası ve insanî sınırlarımız nedeniyle ortaya çıktığını düşünmek için iyi nedenler olup olmadığını sormamız gerekir." (Wykstra- Perrine, 2012). Dolayısıyla, insanî yetersizliklerimizden dolayı acı, ıstırap ve nedensiz kötülük içeren olayların temelinde mikro düzeyde belli nedenlerin yatabileceği kısmı ortada bir soru olarak durmaktadır. İnsanlar olarak bunlara epistemik erişimimiz bulunmayabilir. Bu da skeptik teizm için son derece kullanışlı bir yargı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetle, eğer bu kötülükler bizim algılamamızın dışında bir ölçüye veya hesaba sahipse, o zaman bu bir teist için Tanrı'nın nedensiz kötülüklere veya iyiliklere kayıtsız kalmadığını otomatik olarak gösterecektir. Fakat bu durumlara dair makul bir deneyime dayanan bilgi yine de elimizde olmayacaktır. Dolayısıyla, CORNEA'nın iddiası burada, delilci kötülük yaklaşımının en çok güvendiği ampirik öncülün gücünün ciddi şekilde azaltılmış olduğudur. Çünkü, ilâhî-insanî mesafe yüzünden, insanların ampirik olarak deneyimlediği kötü olayların asli içeriğinin bilinemediği düşünülmektedir.

Skeptik teizmin yöneltmiş olduğu sorulara cevap aramaya çalışan isimlerden biri de Peter van Inwagen'dır. Delilci kötülük problemleri hakkında ortaya daha farklı fikirler atan van Inwagen'ın düşüncelerine yoğunlaşarak, onun skeptik teist yaklaşımlar kategorisine konan görüşlerini şimdi inceleyebiliriz.

3. Peter van Inwagen ve Skeptik Teizm

Öncelikli olarak, van Inwagen'ın teist bir perspektif üzerinden delilci kötülük problemini ele aldığını söylememiz yanlış olmaz. van Inwagen'ın görüşlerinin skeptik teist argümanlar olarak kategorize edilmesinin temel sebebi delilci kötülük problemini çözmeye çalışırken, yukarıda da belirttiğimiz gibi, nedensiz kötülük kavramı üzerine düşünmesidir. Buna ek olarak, van Inwagen, nedensiz kötülüğün varlığının Tanrı'nın yokluğuna işaret ettiğine dair görüşe bir ön varsayım olarak başvurmamaktadır.

Kraay'a göre, "Peter van Inwagen, Tanrı'nın amaçları ve planları göz önüne alındığında, Tanrı'nın tüm nedensiz kötülükleri önlemesinin imkansız olduğunu söyler ve Tanrı'nın bu nedensiz kötülüklere izin vermesi gerekmediğini söyleyen delilci kötülük argümanının ortodoksisine meydan okur." (Kraay, 2014, 1). van Inwagen tarafından yapılan bu meydan okuma, öncelikle nedensiz kötülük kavramının gerçekten de nedensiz olup olmadığına dair bir şüpheyi doğurur. Çünkü, Tanrı'nın kasti olarak dünyadaki kötülükleri önlememesi, mevcut kötülüklerin gereksiz olmadığını açıkça gösterebilir.

Birincil olarak, kötülük problemi konusunda yapılması gereken ayrım, van Inwagen'a göre, "felsefî teologların yeterince dikkat etmedikleri bir ayrım olan, "kötülük olgusundan ortaya çıkan kötülük argümanı" ile "tikel kötülüklerden ortaya çıkan kötülük argümanı" arasındaki ayrımdır." (van Inwagen, 2001, 65). Van Inwagen, kötülük olgusundan ortaya çıkan kötülük argümanında, dünyadaki kötülüğün varlığı üzerinden varılan birtakım sonuçların bulunduğunu iddia eder. İkincil olan tikel kötülük argümanları üzerinden ise, işaret edilebilir ve diğerlerinden ayrılabilir özel

kötülüklerin (ki bunlar korkunç ve nedensiz kötülükler de olabilirler) gözlenebileceğini aktarır (van Inwagen, 2001, 65-66).

Van Inwagen'ın bahsettiği tikel kötülüklerden gelen argüman, bu bakımdan bir çeşit ilâhî hesabın sonucu olarak gerçekleştirilmiş (daha önce değindiğimiz ilâhî emir teorisi veya vesilecilik (occasionalism) gibi yaklaşımlara cevaben) ya da gerçekleşmesine izin verilmiş (kayıtsızlık argümanına cevaben) kötü olaylara gönderme yapmaktadır.

Van Inwagen, genelde tikel kötülük emarelerinden bahsederken, bu olayların bireylerdeki sonuç ve çıktılarına dikkat çekmek için acı (suffering) kavramının gündelik anlamına başvurmaktadır (van Inwagen, 1995, 74). Kötülük kavramını, global bir manada kullanmak yerine, bizzat insanların ve acıyı hissedebilir canlıların yorumlarıyla eşitlemek, tam da van Inwagen'ın yukarıda bahsettiği tikel kötülüğü bize göre, aslî kötülük göstergeleri olarak ele almak anlamına gelmektedir.

Peki, canlılar üzerinde kötü bir şekilde deneyimlenmekte olan tikel kötülükler neden daha önce Rowe ve Draper'ın belirttiği gibi, Tanrı'nın varlığını olumsuzlayan olgular olarak karşımıza çıkmıyor? van Inwagen'ın da bu konuda skeptik teistlerin genel tartışma çerçevesi içerisinde kaldığını ve nedensiz kötülüklerin, nedensiz olduğuna dair öngörüye şüpheyle yaklaştığını söyleyebiliriz. Fakat, van Inwagen bu şüpheciliği bir adım ileriye taşıyarak, kötü sonuçlar ve acı içeren olayların, Tanrı'nın amaçlarına ulaşabilmesi için kullanması gerektiği ve dolayısıyla başvurduğu birtakım olaylar olduğuna da dikkat çekmektedir. Van Inwagen'a göre:

"Tanrı'nın gerçek dünyada mevcut olacak olan acı miktarını belirlemek için bazı acıları seçmek zorunda kalması söz konusu olabilir. Bunlar, Tanrı'nın amaçlarına uygun olarak, daha küçük veya daha büyük miktarlardan oluşan geniş bir kötülükler dizisi arasından seçilmiş olabilirler ve bu alternatif miktarlardaki acılara maruz kalanlar da ahlaki açıdan eşdeğerdir." (van Inwagen, 1995, 77).

Buradan hareketle, iddia edilebilir ki Tanrı, van Inwagen'a göre, acı çekmesine ve kötü olayların sonuçlarını deneyimlemesine izin verdiği bireyler arasında herhangi bir etik fark gözetmiyor olabilir. Dolayısıyla bu durum, skeptik teizmin temel meselelerinden biri olan "Tanrı'nın varlığı ile, nedensiz kötülüğün birbiri ile bağdaşmadığı" tezine karşı çıkma eğilimi olarak görülebilir (Dragos, 2013). Burada, van Inwagen'ın iddiası, Tanrı'nın amaçlarına veya kendi bilgisi dahilindeki hesaplarına ulaşmak için belirli miktarda acıya ihtiyaç duyabileceğidir.

Skeptik teizm ile van Inwagen'ın, acının varlık sebebi olarak, Tanrı'nın içkin hesaplarını göstermek konusunda örtüştüğü nokta ise bu hesabın, ilâhî-insanî mesafe yüzünden bilinememesidir. Tanrı'nın evrende belki de bütüncül bakımdan bir çeşit adaleti sağlamak için izin verdiği kötülük ve acının miktarı da insanlara ait anlam gücü ve kognitif yetersizlikten dolayı görece çok büyük miktarlarda gözüküyor olabilir. Acının ve kötülüğün bir çeşit "hesap" niteliği taşıyor olabilmesi ihtimali, acının insanlara "nedensiz" gibi gözüküyor olması arasında bir çelişki yaratmaz.

4. Peter van Inwagen'ın "Minimum-Yok İddiası"

Tanrı, eğer kendi hesapları için mutlak surette kötülüğe veya acıya ihtiyaç duyuyorsa, o zaman yine de Tanrı'nın iyilik sıfatı (benevolence) gereğince bu acı ve kötülüğün en minimum düzeyde tutulması akla daha yatkın değil midir? A. Cullison'a göre, "Peter van Inwagen kötülük problemi

hakkındaki genel görüşlerin, ya her kötülüğün Tanrı'nın amaçları için gerekli olduğu iddiasına ya da Tanrı'nın var olmadığı ikiliğine dayandığını iddia etmektedir" (Cullison, 2011, 121). Bu ikilik, delilci kötülük problemi üzerinden çıkarılmıştır. Çünkü, ampirik olarak kötülüğün ve acının bir kere bile deneyimlenmiş olması delilci görüş için Tanrı'nın varlığını reddetmek için bir veri olabilir.

Delilciliğe karşı geliştirilebilecek teodise denemelerinde ise ya dünyadaki kötülük negatif bir ontolojik konuma yerleştirilmeye çalışılacaktır (örneğin, "mümkün dünyaların en iyisi" veya "en iyi dünya" görüşlerindeki gibi) ya da içinde bulunulan dünya, kötülüğü ve acıyı sadece en minimum düzeyde içeren bir dünya olarak tasvir edilecektir.

Van Inwagen, "kötülüğün dağıtımı" (distribution of evil) kavramını ele alarak, minimum düzeyde kötülük içeren dünya fikrine de karşı çıkmaktadır (van Inwagen, 1988, 161). Fakat "kötülüğün dağıtımı" kavramı ile van Inwagen'ın ima ettiği de aslında bir çeşit teodisedir. Sadece klasik teodise ile özdeşleşmiş halde olan "mümkün dünyaların en iyisi" varsayımı gibi dünyadaki kötülüğün en asgari düzeyde ayarlandığı bir dünya tahayyülü van Inwagen'ın görüşü için geçerli değildir. Kötülüğün dağıtımı üzerinden Tanrı'nın kötülüğe bir müdahalesi belki vardır fakat bu kötülüğün en az ve en mükemmel hale getirilmiş olduğunun düşünülmesi, delilcilerin gösterdiği nedensiz ve korkunç kötülüklerin mevcudiyeti ile zayıflatılmış bir argüman olarak karşımızda durmaktadır ve kullanışsızdır.

Yukarıdaki görüşlerde hareketle, van Inwagen'ın evrendeki kötülüğün ontolojik bir tartışmasını yapmadığını söyleyebiliriz. Bunun yerine van Inwagen, mevcut kötülüğün Tanrı tarafından nasıl dağıtıldığını sorun edinmiştir. Leibnizci teodisedeki ölçülülük belki de Tanrı'nın çok iyi ayarlanmış bir şekilde dünyada olabilecek en küçük kötülüğü var etmesi veya minimum miktarda kötülüğe izin vermesini ima etmektedir. Fakat, bu şekilde bizzat Tanrı tarafından asgari düzeyde ayarlanmış bir kötülük daha da ufaltılabilir ve daha az miktarda da hissedebilir canlıların deneyimine açık hale getirilebilir. Dolayısıyla, acılar arasında hesap yapmak, Tanrı için her zaman mümkündür. Klasik teodise yaklaşımlarının "olabilecek en küçük- minimum seviyede kötülük vardır" tezi, Tanrı için milyonlarca kez daha da küçük halde dünyaya yansıtılabilirdi. Biz bunu gözlemleyemiyorsak, belki de Tanrı'nın hesapları için tam olarak bu kötülüklerin kasten mevcut bırakıldığını tahmin etmek zorundayızdır ki van Inwagen'ın "kötülüğün dağıtımı" kavramı ile ima etmeye çalıştığı budur. Yani:

1. Eğer Tanrı isteseydi zaten kendi mevcut sıfatları gereği, amaçlarına ulaşabilmek için dünyadaki kötülüğün çok daha azı ile adaleti aynı sağlayabilirdi.
2. Dünyada gözlemlenebilen son derece büyük kötülükler de mevcuttur.
3. O zaman Tanrı, amaçları için her zaman en asgari düzeyde kötülüğü tercih etmez.

Van Inwagen'ın bu yaklaşımı, "minimum-yok iddiası" ("no-minimum claim") olarak isimlendirilmiştir. Van Inwagen, "minimum-yok iddiası"nı şu şekilde formüle eder:

"Tanrı'nın planına uygun olan minimum düzeyde bir kötülük oranı yoktur, çünkü herhangi bir korkunç kötülüğün önlenmesinin Tanrı'nın planı üzerinde herhangi bir etkisi olamaz. *n* sayıda kötülüğün varlığı Tanrı'nın planlarıyla tutarlıysa eğer, aynı şekilde *n*-1 sayıda kötülüğün varlığı da Tanrı'nın planlarıyla eşit derecede tutarlı olacaktır. Tanrı'nın planına uygun olan minimum düzeyde korkunç kötülük sayısının ne olduğunu sormak, yirminci yüzyılda Fransa'nın verimli bir ülke

olabilmesi için, Fransa'nın üzerine o yıllarda düşmüş olabilecek minimum yağmur damlası sayısı kaç olmalıdır? diye sormaya benzer." (van Inwagen, 2006, 106).

A. Cullison da "minimum-yok iddiası"nın karşı çıktığı yaklaşımı basitçe şu şekilde açıklar: "Tanrı'nın amaçlarına hizmet eden herhangi bir miktarda acı ve ıstırap için, Tanrı'nın amaçlarına da hizmet edecek daha az miktarda acı ve ıstırap her zaman mevcuttur." (Cullison, 2011, 121-123). Dolayısıyla, Leibnizci ya da Hickçi teodiselerin varsaydığı gibi kötülüğün tam anlamıyla cüzi miktarda, kullanışlı ya da "diğer mümkün dünyalardan iyi" halde bulunması öngörüsü burada çok geçerli değildir. Eğer böyle olsaydı, Tanrı için bu kötülüklerden daha da azı ile de aynı adaleti sağlayabilmek son derece kolay olurdu. Dolayısıyla, yukarıda Cullison'ın özetlediği görüş geçerli olurdu. Fakat, isminden de anlaşılacağı üzere, "minimum-yok iddiası", Tanrı'nın kötülüğün her zaman daha azı ile de adaleti sağlayabileceği yönündeki yaklaşımı reddetmektedir.

Van Inwagen, "dünyadaki kötülük ve acının nedensiz oluşunu, skeptik teizmin "kötülük agnostizmine" bırakmak suretiyle, Tanrı için kötülüğün belli bir amaca yönelik var olabileceğini ve bu amaca göre "dağıtılıyor" olabileceğini öngörmüştür. İ. Yıldız'ın belirttiği üzere, "Tanrı'nın belirli bir kötülüğe izin vermek için sebebinin bulunması, o kötülüğü gereksiz olma statüsünden çıkardığı düşünüldüğünde van Inwagen'ın sunmuş olduğu örneğin gereksiz bir kötülük olmadığı söylenebilir." (Yıldız, 2021, 180).

Burada van Inwagen'a, Tanrı'nın bizzat kötülüğü dağıttığına dair düşüncesi üzerinden, Tanrı'nın mutlak iyilik sıfatı ile örtüşmediği yönünden eleştiri yöneltmek mümkündür. Buna benzer eleştiri Nick Trakakis tarafından getirilmiştir. Trakakis'e göre, "minimum-yok iddiası", her şeyi bilen bir varlık için fazlasıyla rastgele düzenlenmiştir (Trakakis, 2003). Trakakis'in örneğine göre, "araba hırsızlığı için yeterli bir caydırıcı olabilecek minimum bir hapis cezasının dünyada mevcut olmadığını varsayalım. O zaman, bir yargıcın mahkum edilmiş bir araba hırsızına ömür boyu hapis cezası vermesini haklı çıkarmamız pek mümkün değildir." (Trakakis, 2003). Dolayısıyla, bize son derece nedensiz gibi gözüken ağır bir kötülüğe maruz kalan bir insan ya da hayvan için "yeterli" bulunabilecek olandan çok daha fazla kötülük dağıtılmış olabilir. Tanrı'nın mutlak bilgisi de kimin ne kadar acı çekmesi gerektiğinin tam olarak bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Trakakis'in bu örneğinden hareketle, Tanrı'nın hesaplarına ulaşmak için dağılımını yaptığı acı miktarının eşiğinin tam anlaşılamaması, "minimum-yok iddiası"na yöneltilebilecek bir eleştiri olarak düşünülebilir.

Van Inwagen'a göre, "Tanrı'nın amaçlarına hizmet edecek minimum bir kötülük miktarı yoksa, o zaman Tanrı'nın "daha az kötülükle amaçlarına ve hesaplarına ulaşamadığı için adaletsiz veya acımasız olduğu" iddia edilemez." (van Inwagen, 1988, 167). Yine skeptik teist bir perspektifi kullanırsak, Tanrı'nın amaçlarına ve hesaplarına ulaşacağı eşiğe dair bilinmezlik de son derece doğaldır. Fakat ilâhî-insanî mesafe yüzünden insanlara göre ortada nedensiz ve hiç de hak edilmemiş bir kötülük var gibi gözükecektir.

Trakakis'in bir diğer eleştirisi ise, "Tanrı'nın planlarına ulaşmak için gerçekleşmesine izin verdiği kötülük eşiğinin bulanık (fuzzy) olmasıdır." (Trakakis, 2003, 288-297). Kötülük, bir hesabın cezası olarak dünyaya dağıtılacağı zaman bu kötülüğün hassas bir ayarı yapılmakta mı, yoksa yapılmamakta mıdır? Örneğin, yirmi sene önce araba ile kırmızı ışıkta geçmiş birisinin, yirmi sene sonra kafasına inşaattan tuğla düşmesi arasında bir ilişki kurulabilir mi, yoksa kurulamaz mı?

Tanrı'nın, örneğin, bir kötülüğü cezalandırmak için dünya üzerindeki belirli bir kötülüğün varlığına izin vermesi bu kötülüğün derecelerinin insanlar tarafından arttırılmasına da olanak vermez mi? Çünkü bu örneğe göre, kafasına tuğla düşen kişi, sinir krizi geçirip inşaatçılarla kavga edebilir. Kavga sırasında birileri yaralanıp ölebilir, inşaatçıların aileleri kötü günler, hatta yıllar geçirebilir. Dolayısıyla, kötülük miktarı dağıtımdan bağımsız bir şekilde artar. Böyle bir durum, Tanrı'nın adaleti sağlamak üzere izin verdiği ve hatta "dağıttığı" kötülüğün daha da büyüyerek Tanrı'nın hesabı (yani kırmızı ışıkta geçmenin cezası) için yeterli olan eşiğin iyice büyümesine yol açar. Çünkü, tahmin edilen acı eşiği her aşıldığında bir teist, "Tanrı, eşiği aslında daha yükseğe koymuş olabilir" çıkarımında bulunacaktır. Bu da Tanrı'nın hesabın muğlaklığını delilciler lehinde her seferinde yeniden akla getirecektir.

Trakakis'in, "minimum-yok iddiası"nın bulanık bıraktığı eşiğe karşı getirdiği eleştiri, insanların yaşarken işledikleri günahların cezası olarak cehenneme gittiklerinde görecekleri acı miktarındaki bulanıklığı ve bu bulanıklığın Tanrı'nın adaleti ile yarattığı çelişkiyi konu edinen Theodore Sider'ın makalesini akla getirebilir. Sider, verdiği örnekte Sally'nin Jimmy'den bir saniye fazla olmak suretiyle kötü bir davranışı devam ettirdiğini varsayar. Sally, bir saniye fazla devam ettirilen kötü davranışın sonucunda işlediği fazla günah yüzünden cehenneme gider. Jimmy de bir saniye az günah işlediği için cennete gider. Bu durum, cennet ve cehennemin ikiliğini (binary) sorguya açık hale getirir. Örneğin, dünyada *n* kötülük yerine *n*+1 kötülüğe sebep olmuş birinden bahsediyoruz diyelim. Sider, *n* günaha sahip olan kişiyle *n*+1 günaha sahip kişinin, cennet ve cehennem gibi tamamen birbirinden farklı yerlere gönderilme gerekçelerinin Tanrı'nın adaleti ile uyumsuz olduğunu iddia etmektedir. Buradan hareketle de cehennem temasının muğlaklığına dikkat çekmektedir (Sider, 2002, 58). Sider'ın yaklaşımı, Tanrı'nın kasten minimum olmasına izin vermediği kötülüklerin eşiğinin de bulanık bir yerde durduğuna dair belirli bir şüpheyi de pekiştirmektedir.

İlâhî-insanî mesafe bize göre, tam olarak "bulanıklık" eleştirisine cevap vermemektedir. Çünkü, hissedebilir canlılara dağıtılacak olan acı eşiği tam olarak belli olmadığı için Tanrı'nın müdahale etmediği ve mevcudiyetine izin vermiş olduğu bir kötülük, canlılar tarafından ileriye götürülebilir ve büyütülebilir haldedir. Dolayısıyla, "minimum-yok iddiası" üzerinden söylersek, Tanrı dünyadaki en asgari kötülük miktarına başvurmadığından dolayı, onun hesabına uygun olan miktar da tam olarak kestirilememektedir.

Kraay, van Inwagen'ın "minimum-yok iddiası"na getirilen delilci eleştirilere bir cevap niteliğinde şunları kaydeder:

"Van Inwagen için, Tanrı'nın kendi amaçlarına ulaşmak için bazı kötülüklere izin vermesi gerektiğine göre ve Tanrı'nın izin verebileceği kötülük miktarının minimum düzeyde tutulması bir zorunluluk olmadığına göre, Tanrı'nın bir noktada bu miktara bir sınır çizmesi gerektiği akla gelir. Tanrı yeterli miktarda nedensiz kötülüğü engellediği sürece de bu çizginin tam olarak nereye konduğu keyfi bir konudur." (Kraay K., 2013, 399-410).

Kraay'ın bu yaklaşımı için Tanrı'nın zaten bizim hiç görmediğimiz, duymadığımız ve deneyimlemediğimiz birtakım kötülükleri zaten gerçekleşmeden önlediğini de varsaymamız gerekir. Eğer bu varsayımı yaparsak, dünya üzerinde birilerine hak ettiğinden fazla "dağıtılmış" gibi gözüken kötülükler artık daha önemsiz gözükecektir. Belki, Tanrı'nın büyük miktarda kötülüğü dünyaya hiç

uğramadan evrenden sildiği gerçeği, dünyada bazı nedensiz kötülüklere maruz kalan canlıların yalnızca "talihsiz" olarak yorumlanmasını mümkün hale getirecektir. Yani, Trakakis ve Sider'ın dikkat çektiği muğlaklık, bu açıdan bakıldığında, Tanrı'nın ne kadar kötülüğe izin verdiğinin tam olarak bilindiği anda ancak tartışılabilir hale gelir. Fakat, elimizde Tanrı'nın ne kadar kötülüğe izin verip ne kadarına müsaade etmediği konusunda net bir veri olamaz. Eğer, Tanrı tarafından izin verilmeyen ve gerçekleşmeyen, dolayısıyla, deneyimimiz dışında kalan kötülükler mevcutsa, o zaman da dünyaya dağıtılacak kötülüğün sınırının nereye konmuş olduğu bizim için daha önemsiz bir soru olacaktır. Çünkü böyle bir durumda Tanrı'nın zaten belirli kötülüklerin dağıtımına izin vermediğinden emin olduğumuz için dünyaya dağıtımına izin verilen kötülüklerin global sınırını daha az merak etme eğilimi içinde oluruz.

Kraay'a göre, van Inwagen bu durumun bir "yeteri kadarını verme" (satisficing) faaliyeti olarak Tanrı'ya atfedilmesi gerektiğini ifade eder. Buna göre, "minimum-yok iddiası"na karşı çıkanlar, genel olarak bunun ilâhî bir "yeteri kadarını verme" faaliyeti için başka bir örtük ima olduğunu fark etmemişlerdir. Yani van Inwagen, Tanrı'nın eyleminin her zaman daha iyi olabileceği görüşüne aslında açıkça bağlıdır." (Kraay K., 2013, 399-410). Dolayısıyla Kraay'a göre, van Inwagen'ın "minimum-yok iddiası", Tanrı tarafından kötülüğün yeteri kadarının verildiği ve bu kötülükte ince bir hesap bulunduğu görüşüne halen bağlı olunabileceğini ima etmektedir. Bu bağlamda *n* miktarda kötülük yerine *n*-1 miktarda kötülüğün gerçekleşmemesinin gerekçesi, belki de Tanrı'nın planları için "yeteri kadar" kötülüğün dünyada henüz bulunmuyor olmasıdır.

Sonuç

Sonuç olarak, skeptik teizm van Inwagen'ın "minimum-yok iddiası" ile temas halinde ele alındığında son derece güçlenmektedir. Çünkü, delilci kötülük probleminin elinde bulunan en sağlam kanıt, bizzat hissedebilir canlılar üzerindeki ampirik deneyimler üzerinden yükselen acı deneyimleridir. Dolayısıyla, dünyadaki kötülüğün minimum seviyede olduğunu veya mümkün olan en iyi dünya içerisinde olduğumuzu, delilci argümanlara rağmen iddia etmek zayıf iddialarda ısrar etmektir. "Minimum-yok iddiası"na göre kötülük, delilcilerin öne sürdüğü biçimiyle vardır. Fakat bu her zaman Tanrı'nın ontolojik konumunu reddetmemizi gerektirmez. Burada, Tanrı'nın kötülüğü kendi hesaplarını gerçekleştirmek adına kullanabileceğini düşünmemiz daha olanaklıdır. Dolayısıyla, dünyadaki kötülüğün en az ve en küçük hale getirilmiş olduğunun düşünülmesi, delilci yaklaşımın gösterdiği nedensiz veya korkunç kötülüklerin mevcudiyeti ile zayıflatılmış bir argümanı savunmak anlamına gelir.

Delilci kötülük probleminin en güçlü yanı bize göre, teodise ve kötülüğe karşı optimist yaklaşımlara rağmen, dünyada büyüklük olarak kayda değer bir kötülüğün halen mevcut olduğu iddiasında bulunması ve bunu ampirik öncüllere dayandırmasıdır. "Minimum-yok iddiası" ise hem teist bir pozisyonda kalır, hem de delilci kötülük probleminin yaptığı gibi dünyadaki tikel kötülükleri gerekçelendirmeye çalışır.

"Minimum-yok iddiası"na yöneltilen eleştirileri iki başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi, Tanrı'nın bizzat kötülüğü dağıtması onun adil olmadığı yönünde bir eleştiriye açık hale gelmesiyle sonuçlanabilir. Bu yaklaşımın van Inwagen tarafından çözümü Trakakis'in de belirttiği gibi, Tanrı'nın

bu dağıtımdaki sınırları ve acı eşiklerini gözetiyor olabileceği ve bazı kötülüklerin dağıtımına izin vermiyor olabileceğidir.

"Minimum-yok iddiası"na getirilen ikinci eleştiri ise Tanrı'nın planlarına ulaşmak için gerçekleşmesine izin verdiği kötülüklere koyduğu eşiğin, kötülüğe ya da acıya maruz kalanlar tarafından aşılıp genişleyebileceğidir. Tanrı'nın içkin hesaplarını gerçekleştirmek adına vuku bulan her kötü olay, teistlerin "Tanrı'nın koyduğu kötülük eşiği burada da olabilir" yorumu ile karşılanabilir ve bu bir sonsuz gerileme halini alabilir. Dolayısıyla, bu ve buna benzer yorumlar da ilâhî kötülük eşiğinin muğlak bir kavram olduğu savını güçlendirir. Sonuçta ilâhî-insanî mesafe yüzünden deneyimleyemediğimiz bu eşiğin büyüklüğü sürekli olarak daha da genişleyebilme ihtimali olan ve muğlak kalmış bir eşik olarak kolaylıkla yorumlanabilir.

Kaynakça

Howard-Snyder, Daniel. "Theism, The Hypothesis of Indifference, and the Biological Role of Pain and Pleasure". *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers,* 11/3 (1994), 452-466. https://doi.org/10.5840/faithphil199411352

Çınar, Aliye. "Leibniz'de Kötülük Problemi ve Teodise". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/1 (Ocak 2005): 161-177 .*

Cullison, Andrew. "A defence of the no-minimum response to the problem of evil". *Religious Studies,* 47/1 (2011), 121-123. https://doi.org/10.1017/S0034412510000338

Akdemir, Ferhat. *Korkunç Kötülükler ve Tanrı.* Elis Yayınları, 2014.

Almeida, Michael. J.- Oppy, Graham. "Sceptical Theism and Evidential Arguments from Evil". *Australasian Journal of Philosophy*, 81/4 (2003), 496-516. https://doi.org/10.1080/713659758

Skeptical Theism. 05 Temmuz 2021. https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/skeptical-theism

Dougherty, Trent & McBrayer, P., Justin. Skeptical Theism: New Essays*.* Oxford University Press, 2014.

Dragos, Chris. "The No-Minimum argument, satisficing, and no-best-world: A reply to Jeff Jordan". *Religious Studies*, 49/3, (2013), 421-429. https://doi.org/10.1017/S0034412512000352

Draper, Paul "The Argument from Evil". Philosophy of Religion: Classic and Contemporary Issues. ed. Paul Copan vd. 142-155. Blackwell, 2007.

Gazzâlî. İḥyâ', IV, 258.

Hasker, William. "All Too Skeptical Theism". *International Journal for Philosophy of Religion*, 68/1, (2010), 15–29. https://doi.org/10.1007/s11153-010-9252-7

Hick, John. *Evil and the God of Love*, UK: Palgrave Macmillian, 2010.

Hume, David. Dialogues Concerning Natural Religion*:* And Other Writings, Cambridge: Cambridge University Press, 2007

Kraay, .Klaas. "Can God Satisfice". *American Philosophical Quarterly*, 50/4, (2013), 399-410.

Kraay, Klaas. "Peter van Inwagen on Gratuitous Evil". *Religious Studies*, 50/2, (2014), 217- 234. https://doi.org/10.1017/S0034412513000310.

Leibniz G., W.,. "Theodicy: Essays on the Goodness of God the Freedom of Men and the Origin of Evil ". ed. Austin Farrer. IL: Open Court Publishing, 1996.

Perrine, Timothy., & Wykstra, J. Stephen "Skeptical Theism". *The Cambridge Companion to the Problem of Evil*. ed. C. Meister vd. 85-107. New York: Cambridge University Press, 2017.

Rowe, Willam. L. "Kötülük Problemi ve Ateizmin Bazı Çeşitleri". Çev. Aydın Işık- İsmail F. Sarı. Geleneksel ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesine Dair Okumalar-I. ed. Recep Alpyağıl. 797-811. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.

Sider, Theodore. "Hell and Vagueness". *Faith and Philosophy,* 19/1, (2002), 58-68. https://doi.org/10.5840/faithphil20021918

Taliaferro, Charles & Marty, Elsa. J. A Dictionary of Philosophy of Religion. New York: Continuum Books. 2010.

Trakakis, Nick. "God, Gratuitous Evil, and van Inwagen's Attempt to Reconcile the Two". *Ars Disputandi*, 3/1 (2003), 288-297. https://doi.org/10.1080/15665399.2003.10819797

van Inwagen, Peter. "The Magnitude, Duration, and Distribution of Evil: A Theodicy". *Philosophical Topics*, 16/2 (1988), 161-187. https://doi.org/10.5840/philtopics198816218

van Inwagen, Peter. "The Problem of Air, the Problem of Evil, the Problem of Silence", God, Knowledge, and Mystery: Essays in Philosophical Theology. ed. Peter van Inwagen. 66-96. Ithaca: Cornell University Press, 1995.

van Inwagen, Peter. "The Argument from Particular Horrendous Evils". *American Catholic Philosophical Association,* ACPA Proceedings, 74. 65–80. 2001.

van Inwagen, Peter. The Problem of Evil. Oxford: Oxford University Press. 2006.

Wykstra, Stephen J.- Perrine, Timothy. "Foundations of Skeptical Theism: Cornea, Core, and Conditional Probabilities". *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*, 29/4 (2012), 375-399. https://doi.org/10.5840/faithphil201229441

Yıldız, İbrahim. Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021. http://hdl.handle.net/20.500.12575/73347.